

HARAKATLI O‘YINLAR VOSITASI ORQALI O‘QUVCHILARGA UMUMINSONIY QADRIYATLARNI SINGDIRISH

Saydullayev Abror Toxir o‘g‘li

JDPU, o‘qituvchisi

Saydullayev_abror88@gmail.com

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada harakatli o‘yinlar vositasida o‘quvchilarga umuminsoniy qadriyatlarni singdirish texnologiyalarining tarbiyaviy ahamiyati haqida yoritib berilgan.*

***Kalit so‘zlar:** qadriyatlar, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, harakatli o‘yinlar, tarbiya.*

***Abstract.** This article sheds light on the educational importance of technologies for inculcating universal human values in students through action games.*

***Key words:** values, national and universal values, action games, education.*

Axborotlashgan dunyoda mislsiz ilmiy kashfiyotlar, ulkan texnikaviy imkoniyatlar, universal texnologiyalar, axborot tarqatishning globallashuvi jarayoni kuchaymoqda. Bu ijobiy holat bo‘lib, uning natijasida odamlarning tasavvur dunyosi, ong va tafakkuri o‘zgaradi. Ammo, shu bilan birga, u yosh avlodning ma‘lum qismida an‘anaviy qadriyatdan, axloq- odobdan uzoqlashish holatlarini vujudga keltiradi. Zero, mustaqillikka erishganimizdan keyin xalqimizning o‘z yurti, madaniyati, qadriyatlari tarixini anglashga qiziqishi kuchaydi. O‘zbek xalqi asrlar davomida shakllantirib va rivojlantirib kelgan milliy qadriyatlari bugungi kunda ijtimoiy hayotimizning barcha sohalarini keng qamrab oldi. Buning natijasida xalqimiz yaratgan o‘zbekona qadriyatlar rang-barang va beqiyosdir.

Qadriyat kishilar tafakkuriga singib, ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan moddiy va ma‘naviy boyliklardan iborat inson ma‘naviy kamoloti sarchashmalaridan biri bo‘lib, u tufayli jamiyat ravnaq topadi, fuqarolarning baxt-saodat haqidagi orzu-umidlari ro‘yobga chiqadi. Qadriyatlar turli xalqlarning madaniyati, turmush tarzi, mehnat faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari, e‘tiqodi, psixologiyasi, diniy qarashlari, milliy manfaatlari, mafkurasi bilan bevosita bog‘liq. Bu esa qadriyatlar milliy, mintaqaviy qiyofa kasb etishiga sabab bo‘ladi. Shuning uchun turli xalqlarda qadriyatlarga, ularni belgilash mezonlariga yondashish, ularga amal qilish darajasi ham aynan bir xil bo‘lmaydi. Qadriyatlarning milliy jihatlari ana shu tariqa shakllanadi.

Jahondagi rivojlangan mamlakatlar globallashtirish sharoitida ma'naviy taraqqiyot yo'lida erishgan muhim yutuqlar qatorida o'z madaniy merosini, ma'naviy va axloqiy qadriyatlarini mustahkamlashga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Ilg'or umum ta'lim maktablari tomonidan o'quvchilarni tayyorlash jarayonlarida milliy va umuminsoniy, motivatsion-qadriyatli va faoliyatga aksiologik munosabatlarni tarkib toptirish masalasiga jamiyatda qadriyatlar tizimini rivojlantirishning birlamchi vositasi sifatida qaralib, o'quv mazmunini mazkur munosabatlarga asoslanib shakllantirish tendensiyasi kuzatilmoqda.

Hozirgi paytda harakatli o'yinlarining asosiy vazifasi o'z mazmuni va metodikasi bilan bolalarni jamiyatimiz talablariga muvofiq ravishda tarbiyalashni ta'minlash, umuminsoniy qadriyatlarni singdirish ularda axloqiy, irodalilik imkoniyatlarini rivojlantirish, ijodkor va bunyodkorlarga xos bilim, ko'nikma hamda malakalarni, o'quvchilarga xos harakterli xususiyatlarni, sifatlarni shakllantirishdan iboratdir.

Qadimiy tarbiya tizimida o'yinlardan shaxsni umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish vositasi sifatida keng foydalanilgan. Muqaddam pedagogik fikr namoyondalari o'yinning tarbiyaviy ahamiyatini g'oyat ziyraklik bilan fahmlashgan. Ular har qanday vaziyatga nisbatan o'yin vaqtida bolalarning xulq-atvorlarini bilib olish, ularning salbiy va ijobiy sifatlarini osonroq aniqlash, noo'rin harakatlarni bartaraf etishning yaxshiroq choralarini qollash mumkin deb hisoblashgan. Shuning uchun o'sha davrlardayoq bolalarning yosh xususiyatlarini inobatga olib, ularga mos o'yinlarni tanlash masalasi qo'yilgan. Bolani yoshiga muvofiq ishlar va o'yinlar bilan mashg'ul qilish zarur deya topilgan. Pedagoglar zimmasiga ana shunday o'yinlarni tanlash vazifasi yuklangan.

Yunon faylasufi Platon fanlarni o'yinlar yordamida o'rganishni tavsiya etgan. O'yinda bolalar o'z qobiliyatlarini yaxshiroq namoyon etadi deb hisoblagan. Shuningdek Platon: «Odamlarga yoqimli fanlarni zo'rlab emas, balki o'yinlar orqali o'qitib, ana shunda kimning nimaga moyilligini yaxshiroq ko'rasan», deya ta'kidlaydi.

Qadimgi faylasuflardan Aristotel ham bolalarning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazish uchun o'yinlardan foydalanish zarurligini, o'yinlar dilxushlikdan iborat bo'lib, xordiq chiqarishga yordam berishini uqtirgan.

O'rta asrlar pedagoglari bolalarni jismoniy kamol toptirish uchun katta g'amxo'rlik ko'rsatganlar - jismoniy tarbiya metodikasini ishlab chiqib, unda o'yinlarga katta o'rin berganlar. Maqsadi umuminsoniy qadriyatlarni oilasidagilarga singdirish ya'ni otda yurishni, suzishni, qilichbozlikni, shaxmat o'ynashni, nayza va qapqondan foydalana olishni o'rgatishdan iborat bo'lgan..

Harakatli o'yinlarni o'rganish, ishtirokchilarning o'zaro munosabati va xulqi o'yin tanlashda uni ta'limiy vazifalariga mos kelishini, shuningdek, o'yinda pedagog bosh rolni o'ynashi lozimligini ko'rsatib o'tadi.

Shu bilan birga P.F.Lesgaft harakatli o'yinlarning vazifasi va rolini aniqlab, asosiy uslubiy ko'rsatmalarni keltiradi, O'yin materiallarini ikkita guruhga bo'ladi. Bular 1-guruh oddiy o'yinlar. 2-guruh murakkab o'yinlardir.

P.F.Lesgaft o'zining jismoniy mashqlar sistemasida o'yinlarni jismoniy tarbiya vositasi sifatida ifodalaydi. O'yin yordamida bola hayotga tayyorlanishni aytadi. P.F.Lesgaftning harakatli o'yinlarni o'tkazish uchun qo'ygan talablari hozirgi paytgacha o'z kuchini yoki «ahamiyatini yo'qotgani yo'q, chunki u har bir o'yin oldiga aniq maqsadlar qo'yishi, o'tkazilayotgan o'yinlar qatnashuvchilarning kuch va qobiliyatlariga mos kelishi, o'yin bilan shug'ullanuvchilarga ijobiy emotsional ta'sir ko'rsatishi lozimligini, o'yinlarni sistemali tarzda va muntazam ravishda o'tkazish, qatnashuvchilarning faolligi va mustakilligini oshirishga harakat qilish zarurligini uqtirgan edi.

O'yin pedagogik omil bo'lishi uchun unga pedagogik vazifa ongli va maqsadga muvofiq ravishda bog'lanishi, undan tarbiyaviy maqsad hamda vazifalarni xal qilish uchun foydalanilishi shart. Harakatli o'yinlariga xos xususiyatlarning boyligi ham ularda xilma-xil tarbiyaviy vazifalarning bajarilishini ta'minlaydi.

Harakatli o'yinlardan foydalanish muvaffaqiyatli bo'lishi uchun o'yin bolaning o'z faoliyati ekanini, undagi tashabbuskorlikni va mustakillikni saqlash hamda rag'batlantirish zarurligini hisobga olish kerak.

Harakatli o'yinlar umuminsoniy tarbiya jarayonida faoliyatning bir turi sifatida namoyon bo'ladi, binobarin, ular ijtimoiy bo'lib, mehnat va o'qish bilan chambarchas bog'likdir. Harakatli o'yinlarning ana shu eng muhim xususiyatlari ularning tarbiyaviy imkoniyatlarini tahlil qilish ehtiyojini tug'diradi. Tarbiya esa eng ulug'qadriyat hisoblanadi [5].

Harakatli o'yinlarining tarbiyaviy jihati haqida gap borar ekan, shuni alohida ta'kidlash lozimki, ular eng avvalo bolalarda o'z mahallasiga, qishlog'iga, shahriga, tabiatga, mamlakatimizda yashovchi barcha xalqlarga muxabbat uyg'otadi, hurmat va ehtirom hislarini, milliy g'ururni tarbiyalaydi. eng muhimi, o'zbek xalqining milliy madaniyatiga, o'tmishiga va hozirgi turmushidagi, milliy an'analari hamda qadriyatlariga muxabbat uyg'otadi.

Shuningdek, o'quvchilarni halollikka, sahovatlilikka o'rgatadi, kattalarning tajribasini bolalar va yoshlarga o'tkazishning asosiy vositasi sifatida xizmat qiladi.

O'g'il va qizlarda mehnatga ongli munosabatni shaqqlantiradi. Ularning kuchli, chaqqon, epchil, chidamlilik, serharakat, ziyrak, topqir, botir, jasur, o'zaro hamkor bo'lishlariga yordam beradi.

Harakatli o'yinlarining tarbiyaviy imkoniyatlaridan biri shuki, ular bolalarda Insonparvarlik, baynalminalchilik, xalqlar o'rtasidagi do'stlik va hurmat kabi ma'naviy-siyosiy qadriyatlarni shakllantirishga katta ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganimizda, harakatli o'yinlarning tarixiy paydo bo'lishi umuminsoniy qadriyatlarning shaxsda shakllanishining bir vositasidir. Harakatli o'yinlar o'ynalishi bolalar o'rtasida katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bolalarning bir-biriga mehr oqibati, oqilona munosabati, to'g'ri muloqot, iltifoti, ehtiromi ichki go'zalligini, boy manaviyat va ruhiy qiyofasini tarbiyalaydi. Eng muhimi bolalardagi mehr-muruvvatlilik, sahiylik, mehmondo'stlilik, xushmuomilalik, mehr-oqibatlilik, andishalilik, samimiylik, to'g'rilik, intizomlilik, mehnatsevarlilik, o'zini tuta bilishlik, tejamkorlik, sabr qanoatlilik kabi his tuyg'ular va hislatlar bugungi kunda barkamol avlod tarbiyasida ibrat namuna vazifasini bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sh.M.Mirziyoyev, Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent: O'zbekiston, 2017. - 488 b.
2. Usmonxo'jaev T., Xujaev A. Harakatli o'yinlar, 1992. 3-4 b.
3. Umurzoqov O.P. Umuminsoniy qadriyatlar: milliy an'ana va urf-odatlar takomillashmoqda. G.,G., O'zbekistonda ijtimoiy fanlar, 1992 №2.
4. Maxkamjonov K. Boshlangich sinflarda jismoniy tarbiya. Toshkent. «O'qituvchi» 1986.-B.13-14.